

Донець І.А.

**ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИРІШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ
М. ЗАПОРІЖЖЯ**

Суспільно-географічне дослідження екологічних проблем м. Запоріжжя дозволило визначити основні причини їх виникнення, тенденції та гостроту розвитку. Зокрема, першочергового вирішення потребують екологічні проблеми господарського комплексу (вдосконалення технологічних процесів, відновлення основних фондів, у т.ч. очисних споруд, зменшення шумового і електромагнітного забруднення, ремонт міського водогону, раціоналізація планування міста та передмість).

Це дозволить більш результативно вирішувати екологічні проблеми компонентів довкілля. Особливо небезпечними для екосистеми Запоріжжя в останні роки є: забруднення вод Дніпра, у т.ч. транзитне, збільшення площ під звалищами промислових і побутових відходів, забруднення повітря і ґрунтів, припинення роботи по збільшенню зелених насаджень.

У Запоріжжі екологічна складова серед інших

аспектів життєдіяльності значно впливає на самопочуття, здоров'я, демографічні характеристики міського населення. Особливої гостроти набули захворюваність злоякісними новоутвореннями, хвороби дихальних шляхів, органів травлення, у т.ч. гепатит А, виробничий травматизм, збільшення патологічних відхилень та генних порушень у народжуваних дітей.

Враховуючи певну стабілізацію (припинення падіння темпів розвитку виробництва) на ряді основних підприємств важкої індустрії міста, логічно зробити висновок, що рівні забруднення довкілля різними інгредієнтами в найближчі 5 років кардинально не зміняться. Цей висновок підтверджується наступним. Прибуток, який отримує переважна більшість великих державних підприємств м. Запоріжжя, є незначним при темпах росту виробництва 0.6-1.0% в рік. Багато основних виробництв спеціалізації є збитковими. Отже, першочергово будуть вирішуватися ті проблеми,

наслідки яких проявляються сьогодні і найбільш зримо. Мова йде про виплату заробітної плати або ж боргів по ній; вирішення питань пенсійного забезпечення; допомогу малозабезпеченим; соціальні програми боротьби з безробіттям; фінансування бюджетних організацій міста – освітніх, медичних, культурних.

Екологічні проблеми, наслідки яких можуть завдавати величезних економічних збитків, але через певний проміжок часу після виникнення, знову відходять на другий план і фінансуються по залишковому принципу.

Отже, вирішення екологічних проблем у м. Запоріжжі лімітується, головним чином, економічними чинниками. За таких складних обставин особливе конструктивне значення має обґрунтування концепції сталого розвитку екосистеми м. Запоріжжя на перспективу. Вона має включати: загальні положення; оцінку та аналіз сучасних екологічних проблем; обґрунтування основних напрямів та засобів їх вирішення; визначення джерел та можливостей фінансово-економічного, кредитного, правового забезпечення сталого екологічного розвитку.

Суспільно-географічне дослідження, аналіз та оцінка екологічних проблем Запоріжжя за елементами впливу на власне господарський комплекс міста (виробництво, транспорт, забудова, комунікації), компоненти природного середовища, міське населення, - дозволили створити просторову модель його екосистеми та визначити основні елементи територіальної структури та організації останньої. В основу виділення територіальних елементів екосистеми як територіальних проєкцій екологічних проблем були покладені певні сукупності (комплекси) екологічних, господарсько-виробничих, демографічних ознак, а також здатність компонентів довкілля до самовідновлення (потенціал самоочищення).

Враховуючи, що як правило, територіальні одиниці міста зазнають впливу однієї або кількох різних екологічних негативних дій, на основі їх сукупної оцінки були визначені єдині відносні критерії (бали) ступеню гостроти екологічних проблем. Це дозволило визначити міські райони з найгострішими екологічними проблемами: райони сильного, середнього, незначного забруднення (відносно чисті).

Районом найгостріших екологічних проблем (постійного найсильнішого забруднення) є Заводський район. Сильного забруднення зазнає північно-східна частина Орджонікідзевського, північна – Шевченківського, південно-західна – Жовтневого районів, а також житловий масив Павло-Кічкас Заводського району. Середньозабрудненими є центральна частина Шевченківського, південно-східна – Комунарського, центральна та південна частина Орджонікідзевського, центральна та північна частини Жовтневого районів. Як райони відносно чисті (незначного забруднення) визначені східні території Шевченківського та Комунарського районів, а також Ленінський та Хортицький райони. Крім цього, у всіх міських районах

виділені лінійні територіальні елементи найбільшого забруднення - автомагістралі з інтенсивним рухом транспорту; лінійні елементи значного забруднення – залізничні магістралі та продуктопроводи.

У селітебних частинах міських районів виділені райони: а) дуже значного навантаження на довкілля (багатоповерхова забудова); б) значного навантаження на довкілля. До ареалів дуже значного забруднення довкілля віднесені міські звалища промислових та побутових відходів. Ареалами значного прояву негативних екологічних процесів визнані схили балок та о. Хортиця, де ведеться інтенсивне городництво на розораних схилах, що викликає ерозію. Схили балок у інших районах міста (Заводському, Шевченківському, Орджонікідзевському, Жовтневному, Комунарському) зазнають зсувів, просядок тощо.

Нарешті, ареалами надзвичайного забруднення території є звалища промислових відходів у Заводському районі міста, побутово-комунальних – практично на всіх міських окраїнах.

Що стосується екологічного районування акваторії, то відносно чистим можна вважати Старий Дніпро. Значне забруднення має вся інша акваторія Дніпра та Дніпровського водосховища. Надзвичайно забрудненими є ареали промислових скидів та інших відпрацьованих вод у Дніпро, а також р. Мокру Московку, балки Алюмінієву, Капустяну.

Крім Хортицького та східної частини Шевченківського районів, практично всі райони міста є селітебно перевантаженими. Особливо це стосується житлового масиву Павло-Кічкас, а також південно-західних та північно-західних (Придніпровських) частин Орджонікідзевського (центр міста), Жовтневого та Комунарського районів.

До найменш озелених відноситься насамперед район, який найбільш потребує зелених насаджень, - Заводський. Це пов'язано, насамперед, із значним забрудненням ґрунтів у районі розміщення комплексу металургійних підприємств кадмієм, ртуттю, сукупністю важких металів.

У зв'язку з цим основні напрями стабілізації екологічного стану у м. Запоріжжі, вирішення його екологічних проблем полягають у забезпеченні:

1. Припинення подальшого нарощування та концентрації виробничого потенціалу металургійних, коксохімічних, енергетичних галузей.

2. Кошти, призначені на фінансування ремонту і навіть відновлення традиційних основних фондів на металургійних підприємствах направляти на кардинальну модернізацію технологічних процесів, у т.ч. процесів очищення шкідливих викидів у повітряній басейн, скидів у водне середовище, герметичне зберігання та поховання твердих відходів. Мова йде також про виробництво нових матеріалів, які широко застосовуються на заході, відповідають заданим параметрам експлуатації та є менш енерго- і ресурсоемкими, а також більш екологобезпечними. Це термостійкі пластмаси, металокераміка, склокераміка, особливі види сталі

("космічна сталь"), прокату. Саме ці матеріали користуються найбільшим попитом на світовому ринку.

3. Необхідно більш активно використовувати матеріальні кошти, направлені на будівництво та проектування очисних споруд, вдосконалення їх конструкцій та технологій. На сучасному етапі рівень освоєння таких коштів цільового призначення складає всього 60%. Це стосується всіх енерго- та матеріалоємких виробництв міста.

4. Важливе значення має розробка та впровадження методики розрахунків обсягів транзитного забруднення та плати за нього. Так, практично всі елементи екосистеми м. Запоріжжя перебувають не тільки під впливом внутрішнього, але і зовнішнього забруднення, і, в свою чергу, є джерелом транзитного забруднення для міст і сіл, що розташовані нижче по течії р. Дніпра. Необхідно заборонити відведення земель під будівництво нових або розширення існуючих підприємств у межах території міста та його передмість.

5. Важливим напрямом використання коштів на природоохоронну діяльність має бути розробка та впровадження нових технологій зберігання токсичних промислових відходів, які з тих або інших причин не можуть бути перероблені. Мова йде про використання герметичних контейнерів для зберігання відходів I-II класів токсичності, а також хімічних засобів захисту рослин у сільському господарстві.

6. Необхідно заборонити нормування забруднених скидів у водойми, виходячи з принципу їх неприпустимості. Особливо це стосується р. Мокра Московка та водотоків балок, забруднення яких перейшло критичні межі. Робота в цьому напрямі розпочата на к-тах "Запоріжсталь", "Дніпроспецсталь", алюмінієвому комбінаті.

7. Особливі вимоги повинні бути пред'явлені роботі транспорту. Вони полягають у використанні переважно електричного загальноміського транспорту; переході значної частини автопарку на газове паливо, запровадження жорсткого екологічного контролю за показниками роботи автомашин.

8. Позитивну роль в оптимізації екосистеми відводять зеленим насадженням. Заходи по озелененню міста не вимагають великих затрат. Їх можна проводити за рахунок спеціального фонду міського бюджету; добровільної участі міських жителів, які б могли передавати надлишкові саджанці з присадибних, дачних ділянок і озеленювати подвір'я навчальних закладів, особливо шкіл, дитячих садків, лікарень, житлові квартали багатоповерхової зони, береги водойм, схили балок. Це дозволило б певною мірою вирівняти диспропорції у розміщенні зелених насаджень, а також збільшити загальну їх площу.

9. У забезпеченні сталого екологічного розвитку міста важливим заходом є забезпечення екологічної освіти широких верств населення, проведення екологічних досліджень, наукове обґрунтування екологічних рішень, підготовка високоосвічених екологічних кадрів на базі вузів міста.

10. У досягненні екологічної безпеки у обов'язково необхідно враховувати труднощі та можливі "вузькі місця" у природокористуванні, які обумовлюються динамічними змінами у формах власності і господарювання перехідного періоду, а також і переваги ринкового механізму господарювання; системи плат за природокористування; штрафів і економічних санкцій за забруднення, підприємницької активності тощо.